

Kommunal.

Trygga famnar sökes

EN RAPPORT OM BARNSKÖTARNAS ROLL I FRAMTIDENS FÖRSKOLA

- BYGGER PÅ KOMMUNALS MEDLEMSUNDERSÖKNING 2017

Välfärds-
proffsen

Trygga famnar sökes

EN RAPPORT OM BARNSKÖTARNAS ROLL I FRAMTIDENS FÖRSKOLA

KERSTIN MIKAELSSON OCH ULFHILD WESTIN

Innehåll

Sammanfattning.....	6
Inledning.....	8
Metod.....	8
Mått på kvalitet i förskolan.....	9
<i>Förutsättningar för omvårdnad och kvalitet i förskolan.....</i>	9
Arbetslagets kompetens och sammansättning.....	12
<i>Vad är en barnskötare?.....</i>	13
<i>Två huvudsakliga yrkesgrupper i förskolans arbetslag.....</i>	13
<i>Personaltäthet.....</i>	13
Barngruppers storlek.....	16
<i>Riktlinjer på barngruppers storlek.....</i>	16
<i>Otillräcklig bemanning blir till en risk för barnen.....</i>	17
Analys.....	19
Källor.....	22

Sammanfattning

Den svenska förskolan har länge kännetecknats av mycket god kvalitet. Förutsättningarna för att behålla och förbättra kvaliteten i förskolan är beroende av personalens möjligheter att tillgodose varje barns individuella behov, att kunna följa förskolans läroplan, samt barngruppernas storlek.

Kommunals medlemsundersökning från 2017 visar på flera sätt att den höga kvaliteten i förskolan består. En majoritet av medlemmarna i Kommunal upplever att de har goda eller mycket goda förutsättningar att ge barnen god omvårdnad. Nio av tio anger att de har goda möjligheter att följa läroplanen.

Det är viktigt att rekommendationer och skrivningar om barngruppernas storlek och personaltätheten inte enbart tar hänsyn till antalet förskollärare i arbetslaget, utan också betonar vikten av barnskötarens yrkeskompetenser. Den offentliga statistiken redovisar ofta endast antalet förskollärare per barngrupp, vilket inte ger hela bilden. Därmed negligeras barnskötarens yrkeskompetens och betydelse för verksamheten.

För att skapa kontinuitet och kvalitet i verksamheten behövs barnskötarens yrkesskicklighet särskilt lyftas fram. Särskilt viktigt är det att förskolans läroplan betonar barnskötarens specifika yrkeskunskap och betydelsefulla del av arbetslaget.

Det krävs en långsiktig personalpolitik för att möta barnomsorgens rekryteringsbehov av utbildade barnskötare. Det behövs krafttag för att fler ska utbilda sig till barnskötare och det är angeläget att öka möjligheterna till att validera barnskötare utifrån nationellstandard.

Det finns allmänna råd och riktmärken gällande storleken på barngrupperna från Skolverket. Medlemsundersökningen visar att även om en förskola har riktlinjer för personaltäthet och barngruppernas storlek är det inte säkert att de efterföljs. Det finns idag alarmerade siffror om att låg bemanning innebär en risk för barnen.

- 56 procent av barnskötarna som arbetar på förskolor anger att de saknar eller inte följer riktlinjer om barngruppernas storlek.
- 65 procent anger att bemanningen är otillräcklig någon gång per vecka eller mer.
- 30 procent anger att bemanningen är så låg att det innebär en risk för barnen någon gång varje vecka eller mer.

”Arbetsvillkoren måste bli bättre framförallt genom att motverka för stora barngrupper. Detta gör det bättre för barnen och man får bättre kvalitet på verksamheten samt mindre stress för personalen.”

Citat från medlem ur Kommunals medlemsundersökning 2017

Inledning

Förskolans dubbla uppdrag utgår från att den både ska vara utvecklande, rolig och trygg för barnen, samtidigt som den är en förutsättning för att föräldrar ska kunna kombinera arbete eller studier med föräldraskap.

Verksamheten i förskolan ska utgå från en helhetssyn på barnen och barnens behov samt utformas så att omsorg, utveckling och lärande bildar en helhet. Förskolan ska främja allsidiga kontakter och social gemenskap och förbereda barnen för fortsatt utbildning.

Barnskötare är den näst största yrkesgruppen bland medlemmar i Kommunal och den fjärde största yrkesgruppen i Sverige. De har en ovärderlig roll i förskolan, och utan yrkesutbildad personal riskerar förskolans höga anseende att skadas.

Syftet med denna rapport är att beskriva medlemmar i Kommunals upplevelser av förskolans kvalitet utifrån Kommunals stora medlemsundersökning 2017. Fokus ligger på barngruppernas storlek, personaltäthet och möjlighet att följa förskolans läroplan.

Den här rapporten är en av flera rapporter som belyser barnskötarens arbetsvillkor, arbetsmiljö, yrkesutveckling och förutsättningar att vara med och bidra till att Sverige har bland de bästa förskolorna i världen.

Metod

Barnskötare är en av tre yrkesgrupper som ingår i den stora medlemsundersökning¹ som Kommunal genomfört 2017. Den här rapporten bygger på telefonintervjuer som genomförts med 3352 barnskötare som alla är medlemmar i Kommunal. De intervjuade bestod endast av medlemmar under 65 år och stratifierades efter yrke, kön, regional avdelning av Kommunal, åldersgrupp och sektor, samt åldersgrupp i kombination med offentlig sektor.

¹ Undersökningen riktade sig till de tre yrkesgrupperna undersköterskor, vårdbiträden och barnskötare. Telefonintervjuerna genomfördes mellan februari och april 2017 och var ca 15 minuter långa. Medlemsundersökningen utformades av Statisticon med Evry som utförare av telefonintervjuerna. Omkring 10 000 telefonintervjuer genomfördes totalt, vilket var 23 % av urvalsramen. Den vanligaste bortfallsorsaken (49 % av urvalsramen) var ingen kontakt. Graden av samarbetsvillighet (cooperation rate) var 68 %. Vissa av svaren jämförs med barnskötarnas svar i medlemsundersökningen från år 2012. Kommunals medlemsundersökning 2012 riktades till samma yrkesgrupper och beställdes av CFI. 12 553 telefonintervjuer genomfördes under hösten 2012 av företaget Evry. Av de genomförda telefonintervjuerna var 3 066 barnskötare. Svarsfrekvensen för yrkesgruppen barnskötare var ca 53 %.

Mått på kvalitet i förskolan

Enligt skollagen ska förskolan stimulera barns utveckling och lärande, samt erbjuda barnen en trygg omsorg. Förskolans verksamhet ska vara utformad med utgångspunkt i barns rättigheter och de erfarenheter, intressen, behov och åsikter som barnen på olika sätt ger uttryck för.

För att undersöka kvaliteten i verksamheten använder Skolverket fyra kategorier för att beskriva och bedöma kvaliteten på förskolenheten: Inne- och utemiljö, personalens kompetens, personaltäthet och sammansättning samt antal barn i barngrupperna. Till varje faktor finns påståenden som är kopplat till förskolans uppdrag.

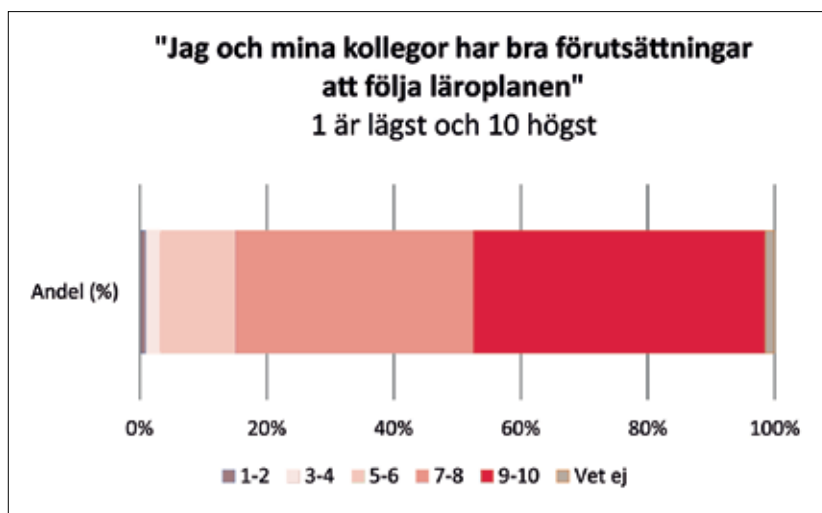
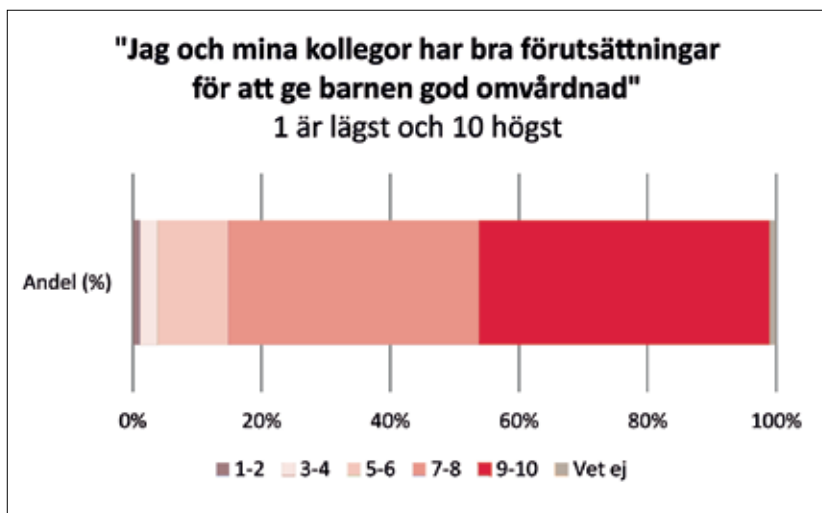
Arbetslaget har en avgörande roll för att forma och utveckla barnens tid på förskolan. Det är viktigt med närvaro och kompetens att hantera många olika typer av situationer. Allt från inläring och gruppdynamik, till hälsa och rörelse.

Måttet på personaltäthet anges ofta i andel förskollärare, av både av enskilda kommuner och Skolverket. Utbildade barnskötare klumpas då ihop med resterande personal i kategorin ”annan personal”. Inom den kategorin ryms såväl personal som är utbildad att arbeta med barn och de som helt saknar formell och informell utbildning. Det får till följd att yrkesgruppen barnskötare åsidosätts.

Förutsättningar för omvårdnad och kvalitet i förskolan

Barnskötarna är i stort positiva till sina förutsättningar att ge barnen en god omvårdnad. 2017 uppger 45 procent av medlemmarna att de har mycket goda förutsättningar att ge barnen god omvårdnad, och 39 procent uppger att de har goda förutsättningar. Svaren skiljer sig med bara några få procentenheter från svaren i medlemsundersökningen 2012.

Barnen behöver arbetslagets stöd i så många olika sammanhang – för att bli sedda, lyssnade till, få tröst, få stöd i leken och i det sociala samspelet, men också vid praktiska rutiner som exempelvis toalettbesök. Arbetslagets behöver samtidigt vara närvarande för att kunna se om något barn utsätts av kränkningar av sina kamrater, som kan vara både verbala och fysiska och utfrysning i leken kan ske.

Källa: Kommunals medlemsundersökning 2017

Så många som 84 procent av de svarade anger att de har goda eller mycket goda förutsättningar att följa läroplanen i förskolan, vilket i stort visar på bra förutsättningar att skapa en stimulerande och utvecklande miljö i förskolan.

Arbetslagets kompetens och sammansättning

Arbetslaget har i uppdrag att diskutera med barnen, ställa intresseväckande frågor, ifrågasätta och ibland utmana barnens lärprocesser. De ska aktivt delta i barnens aktiviteter och lära tillsammans med barnen. Det krävs mycket undersökande och faktakunskaper för att på djupet förstå de processer som barnen undersöker. I personalens uppdrag ligger också att ordna miljöerna, tillföra oväntade material och se till att barnens intresse tas tillvara, väcks, hålls kvar och utmanas.²

I och med att förskolan 2008 blev en egen skolform förtydligades de olika personalgruppernas ansvar något. Förskolechefen har det övergripande ansvaret för att verksamheten bedrivs i enlighet med förskolans hela uppdrag. Förskollärare har ett övergripande ansvar för undervisningen och för att barnens läroprocesser vilar på vetenskaplig grund och sker i enlighet med målen i läroplanen, samt för utformningen av utvecklingssamtal. Barnskötarna omnämns särskilt som en personalgrupp som ingår i det arbetslag som utför verksamheten.

Personalens utbildning och kompetens har stor inverkan på kvaliteten i förskolan. Utbildningens kvalitet i förskolan kan öka när alla – såväl barnskötare som förskolelärare – har utbildning inriktad mot yngre barn och erfarenhet från sådant arbete.³

År 2011 skrev Kommunal och förskollärarnas fackförbund Lärarförbundet ett gemensamt brev till samtliga kommuner om den nya skollagen och läroplanen. Där betonas att olika kompetenser i förskolan kompletterar och berikar varandra.

”Både Lärarförbundet och Kommunal tycker att det är mycket positivt att roller och uppdrag för förskolechefer, förskollärare och barnskötare tydliggörs med utgångspunkt i de nya styrdokumenterna. Enligt vår uppfattning måste alla kompetenser i förskolan, såväl yrkesmässiga som personliga, nyttjas på bästa sätt så att de kompletterar och berikar varandra.”⁴

”Ordentligt med personal till alla barnen, särskilt till dem som behöver extra stöd. Mer personal och fler resurspersonal så att alla barnen kan vara med på allt och kunna fokusera. Jag tror att man i långa loppet tjänar på att barnen får rätt hjälp medan de är små eftersom de då klarar skolan bättre i framtiden.”

Citat från medlem ur Kommunals medlemsundersökning 2017

² Stödmaterial Uppföljning, utvärdering och utveckling i förskolan - pedagogisk dokumentation <https://www.skolverket.se/skolformer/forskola/kvalitet-i-forskolan/faktorer-som-paverkar-kvaliteten-1.226734>

³ Skolverket. Faktor: Personalens kompetens. Pdf på Skolverkets hemsida.

⁴ Kommunal och Lärarförbundet: Se hela förskolans uppdrag! Brev till kommuner 2011.

Vad är en barnskötare?

Barnskötare arbetar med barnens omsorg, utveckling och lärande. De har en gymnasieutbildning eller en yrkesvuxenutbildning. I förskolans arbetslag arbetar barnskötare tillsammans med förskollärare och eventuella andra yrkesgrupper. Barnskötarna arbetar nära barnen under hela dagen – löser konflikter, är med i leken, i samlingar, vid måltider och utevistelse. I samråd med förskollärarna genomför barnskötare även utvecklingssamtal och har andra kontakter med föräldrar.

Två huvudsakliga yrkesgrupper i förskolans arbetslag

En av fem årsarbetare i förskolan 2016 är barnskötare och har en gymnasial utbildning inriktad mot barnomsorg. 10 procent av årsarbetarna hade viss pedagogisk utbildning. En ungefär lika stor andel som arbetar som barnskötare är förskollärare (39 procent). 28 procent av årsarbetarna saknade helt utbildning för att arbeta med barn.⁵

Utbildningsnivån är högre i kommunala förskolor än i privata. Av årsarbetarna i kommunala förskolor är 28 procent barnskötare⁶, 42 procent förskollärare och 25 procent saknar helt en utbildning för att arbeta med barn. I fristående förskolor är 27 procent barnskötare, 27 procent förskollärare och 40 procent saknar helt utbildning att arbeta med barn.

En ökad andel av de som arbetar i förskolan saknar utbildning för att arbeta med barn. Det visar att dagens vaga skrivningar i styrdokument om vilka yrkesgrupper som ska ingå i arbetslaget inte räcker för att säkra förskolans kvalitet.

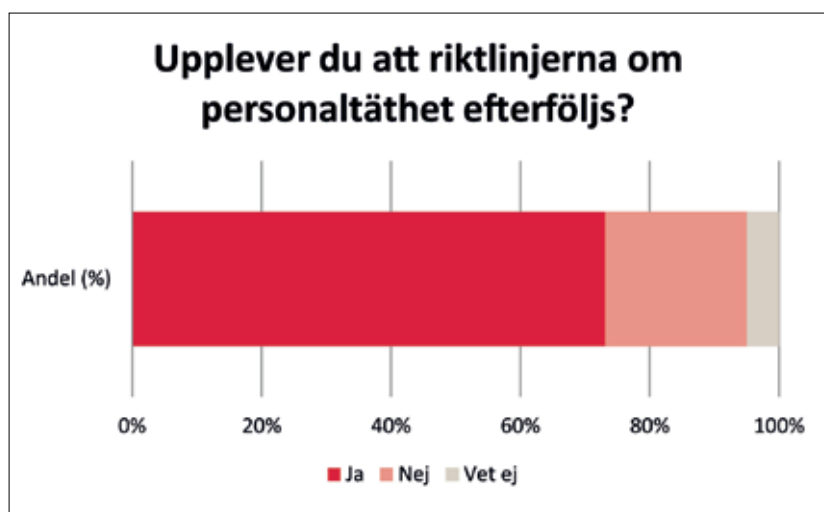
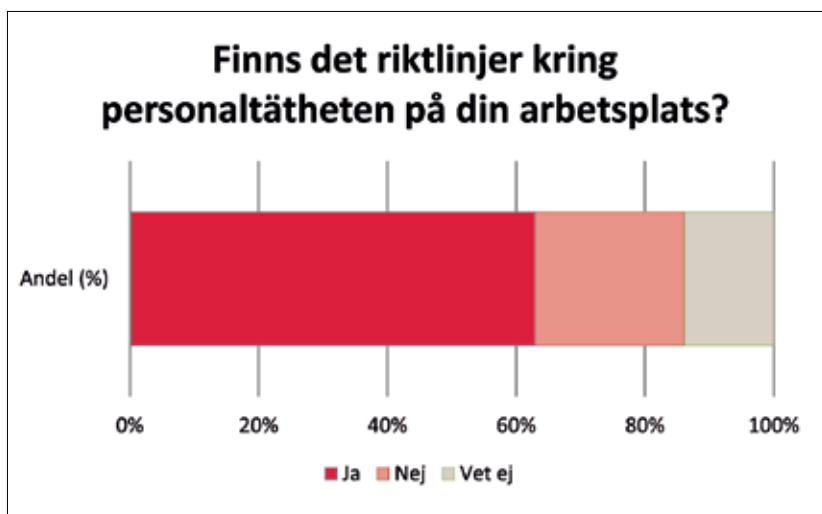
Det behövs en systematisk kartläggning av behörigheten hos personalen. Både vad det gäller utbildade förskollärare och barnskötare. Att kommuner och ansvarig myndighet Skolverket inte redovisar antalet barnskötare per barn är ett tydligt tecken på bristerna i förståelsen för barnskötarens yrkesroll i förhållande till förskolans uppdrag. Vilket leder till problematiska brister i den offentliga statistiken om vilka som arbetar i förskolan.

Personaltäthet

Under den senaste tioårsperioden har personaltätheten varit stabil. År 2016 var det i genomsnitt 5,2 barn per årsanställd i förskolan. I medlemsundersökningen svarar 63 procent av barnskötarna att de arbetar på arbetsplatser som har riktlinjer för antalet barn per personal på deras arbetsplats. Av de som svarat att det finns riktlinjer om personaltäthet uppger 73 procent att riktlinjerna faktiskt följs. Av alla intervjuade är det alltså hälften (50 procent) som arbetar på förskolor med riktlinjer som verkligen efterföljs. 22 procent arbetar på arbetsplatser utan riktlinjer om personaltätheten och 13 procent känner inte till några riktlinjer om personaltätheten.

⁵ Skolverket(2016) Barn och personal i förskolan hösten 2016. Dnr: 5.1.1-2017:671

⁶ Personer med gymnasieutbildning för att arbeta med barn eller viss pedagogiskutbildning för att arbeta med barn

Källa: Kommunals medlemsundersökning 2017

En av fem barnskötare arbetar på en arbetsplats som varken har riktlinjer om vare sig barngruppens storlek eller personaltäthet. Majoriteten, 58 procent av medlemmarna, arbetar på en arbetsplats där det finns riktlinjer som efterföljs om antingen personaltäthet eller barngruppernas storlek. Det innebär att 42 procent av de intervjuade arbetar på en arbetsplats där det antingen inte finns några riktlinjer, riktlinjerna inte efterföljs eller där medlemmen inte känner till riktlinjerna.

”Arbetsvillkoren måste bli bättre framförallt genom att motverka för stora barngrupper. Detta gör det bättre för barnen och man får bättre kvalitet på verksamheten samt mindre stress.”

Citat från medlem ur Kommunals medlemsundersökning 2017

Barngruppers storlek

Riktlinjer på barngruppers storlek

Skolverket införde riktmärken för barngruppernas storlek i början av 2016. Enligt dem ska gruppstorlekar i förskolan för småbarnsavdelningar 1-3 år vara 6-12 barn och avdelningarna för barn mellan 4-5 år vara 9-15 barn.

De senaste åren har antal barn per avdelning minskat något i förskolan även om barngrupperna är större idag jämfört med i början av 90-talet. Minskningen kan kopplas till statsbidraget för mindre barngrupper i förskolan som regeringen införde 2015.⁷ 1992 var den genomsnittliga barngruppen 15,7 barn och 2016 genomsnittet 15,9 barn. De senaste åren har kommunala förskolor haft något större gruppstorlek än fristående förskolor. De vanligaste gruppstorlekarna är 13-15 barn respektive 16-18 barn. 11 procent av avdelningarna hade barngrupper med fler än 22 barn.⁸

Antalet barn och personal skiftar mellan olika timmar på dagen och över tid vilket betyder att barngrupperna storlek under vissa tider är större än den kommunrapporterade statistiken visar.

Storleken på barngrupperna är väsentlig för barnskötare och förskollärares möjligheter att skapa en trygg och utvecklade miljö. Det syns också i medlemmarnas engagemang i frågan. Det näst vanligaste ämnet som medlemmarna lyfter i medlemsundersökningens öppna fråga var just storleken på barngrupperna.

**”Skulle vilja ha mindre barngrupper och mer tid för barnen.
Man känner att man inte räcker till för barnen.”**

Citat från medlem ur Kommunals
medlemsundersökning 2017

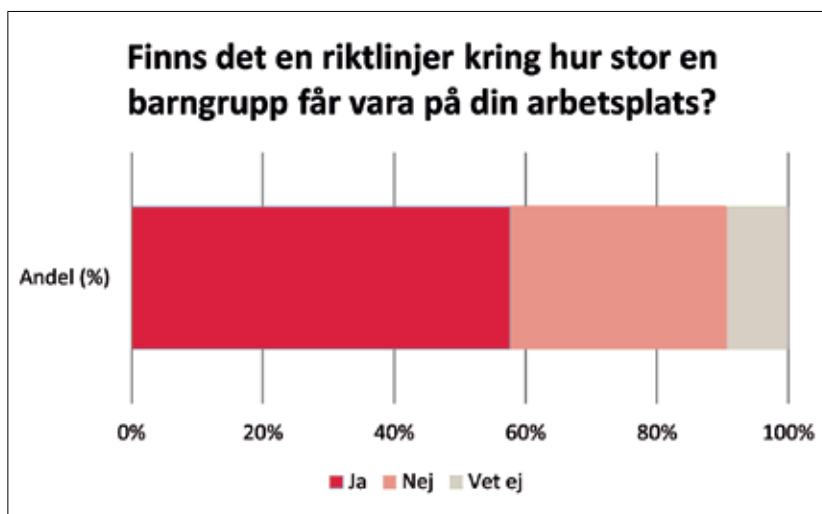
Internationellt sett har Sverige och de skandinaviska länderna de minsta barngrupperna och den högsta personaltätheten. De genomsnittliga barngruppernas storlek i länder i OECD uppgår till närmare 25 barn och personaltätheten till cirka 15 barn per vuxen i förskolan. OECD:s jämförelser visar också att den svenska förskolan i jämförelse med de flesta andra länderna är väl utbyggd, stabilt finansierad samt har låga avgifter och välutbildad personal.⁹

En majoritet av barnskötarna (58 procent) anger att de arbetar på arbetsplatser med riktlinjer för barngruppernas storlek men utav dem är det endast sju av tio som upplever att riktlinjerna verkligen efterföljs. 27 procent av barnskötarna arbetar på förskolor där riktlinjer om barngruppernas storlek inte efterföljs. 33 procent av barnskötarna arbetar på förskolor som helt saknar riktlinjer om barngruppernas storlek.

⁷ Förordning (2015:404) om statsbidrag för mindre barngrupper i förskolan https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/forordning-2015404-om-statsbidrag-for-mindre_sfs-2015-404

⁸ Skolverkets statistik: <https://www.skolverket.se/statistik-och-utvardering/statistik-i-tabeller/forskola>

⁹ OECD Education at a Glance (2014) <https://www.oecd.org/edu/Education-at-a-Glance-2014.pdf>

Källa: Kommunals medlemsundersökning 2017

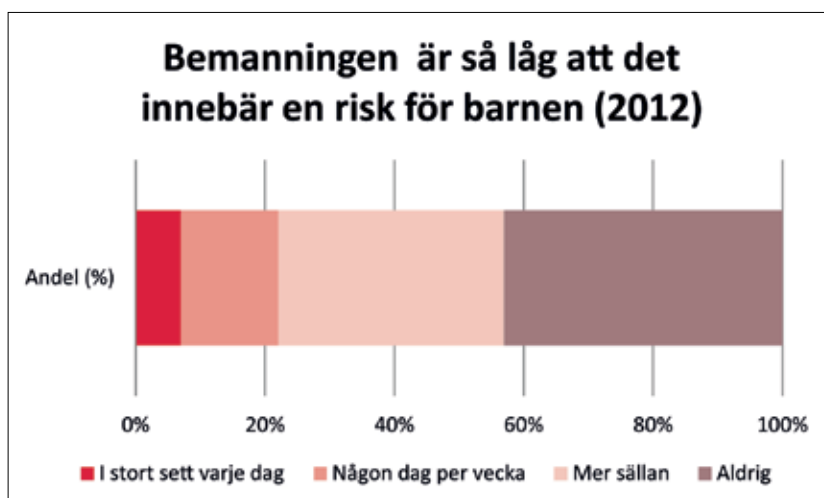
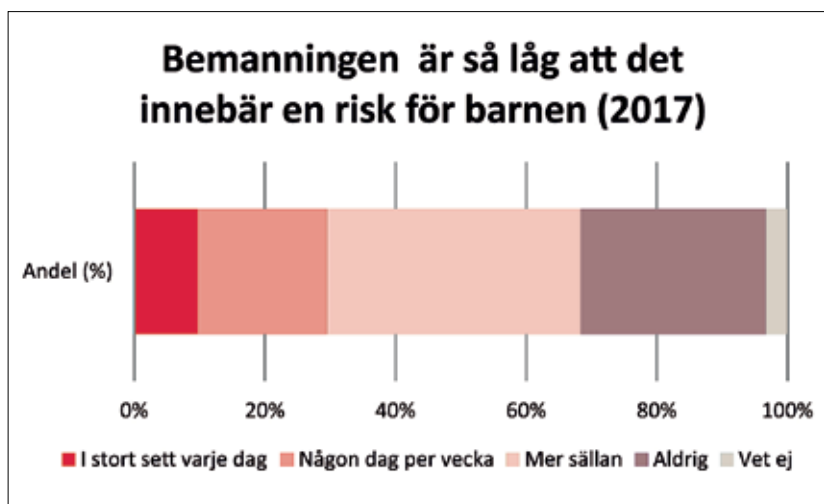
Otillräcklig bemanning blir till en risk för barnen

65 procent av barnskötarna anger att bemanningen är otillräcklig någon gång per vecka eller mer. Så många som 29 procent anger att bemanningen är för låg varje dag och 36 procent någon gång per vecka.

29 % uppger otillräcklig bemanning varje dag

Tre av tio anger att bemanningen är så låg att det innebär en risk för barnen någon gång varje vecka eller mer. 10 procent av medlemmarna upplever bemanningen så låg att det innebär en risk för barnen i stort sett varje dag. År 2012 gjorde 7 procent av de svarande samma bedömning. 20 procent av barnskötarna upplever bemanningen som riskfyllt låg någon dag per vecka. Samma siffra för 2012 är 15 procent.

Att bemanningen är så låg att det innebär en risk för barnen är mycket problematiskt. Det undergräver själva förtroendet för förskolan. Att bemanningen är så låg att det medför en risk för barnen innebär också psykisk stress för personalen, som tvingas kompensera för avsaknaden av kollegor.

Källa: Kommunals medlemsundersökning 2017 och 2012

Analys

Den svenska förskolan har kännetecknats av mycket god kvalitet och resultaten i medlemsundersökningen visar på många sätt att de består. En majoritet av medlemmarna upplever att de har goda eller mycket goda förutsättningar att ge barnen god omvårdnad och att följa läroplanen.

Att en så stor del av barnskötarna beskriver att de har goda möjligheter att följa läroplanen i förskolan visar att barnskötare är väl integrerade i verksamheten och har en viktig roll att få till stånd en förskola med god kvalitet.

Samtidigt som barngrupper rapporteras minska i den offentliga statistiken visar Kommunals medlemsundersökning att endast varannan medlem arbetar på en förskola där riktlinjer om personaltät per barn efterföljs. Utöver att begränsa barngruppernas storlek och öka personaltätheten är det viktigt att följa upp riktlinjer och undersöka personaltätheten per barn under verksamhetens alla timmar.

För att skapa kontinuitet och kvalitet behövs tydligare riktlinjer för barn- och personalgrupper och mer insatser för att de kontrollera hur de efterföljs. Det krävs förutsättningar för att proffsen ska tillåtas vara proffs. Ett viktigt steg i rätt riktning är att tillvarata barnskötarens specifika kompetens och erfarenheter i förskolans läroplan.

Inom förskolan finns riktlinjer för arbetslaget som anger dels förskollärarens ansvar för att arbetet sker i enlighet med målen i läroplanen och dels det ansvar som vilar på var och en i arbetslaget i förskolan. Barnskötare ska arbeta med pedagogik där omvårdnad, omsorg, fostran och lärande bildar en helhet kring barnet i samarbete med förskolläraren. För att förskolans verksamhet ska kunna vara i ständig utveckling är det viktigt att stärka möjligheten till ständig yrkesutveckling för alla i personalgruppen.

Det krävs en långsiktig personalpolitik för att möta barnomsorgens rekryteringsbehov av utbildade barnskötare. Personaltäthet som kvalitetsmått bör fokusera på utbildade barnskötare per barngrupp.

Det är viktigt att särskilt lyfta fram barnskötarens yrkesskicklighet. Barnskötare har en gymnasieutbildning eller en yrkesvuxenutbildning för att arbeta med omsorg, utveckling och lärande. Inför kunskapslyft för barnskötare och stärk yrkesutbildningen för att säkra personaltätheten och kvaliteten i förskolan på långsikt.

Arbetslagets sammansättning och bemanning är avgörande för att säkra en trygg och utvecklande miljö för barnen. Det krävs möjligheter att vara närvarande i barnens lek, kontaktsökande och dagliga rutiner. Om personalen inte räcker till försämras både den psykiska och fysiska miljön.

Det finns alarmerade siffror om att en majoritet av barnskötarna upplever otillräcklig bemanning. Låg bemanning är ett arbetsmiljöproblem som på längre sikt innebär en risk för barnen. Det finns så stora brister i bemanningen att 30 procent anger att den låga bemanningen innebär en risk för barnen minst en gång i veckan. För att förändra detta krävs omfattande insatser för att öka antalet utbildad personal. Bristen på barnskötare kan brytas genom förbättrad yrkesstatus, yrkesutveckling, arbetsmiljö och trygga anställningsvillkor.

Källor

Förordning (2015:404) om statsbidrag för mindre barngrupper i förskolan https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/forordning-2015404-om-statsbidrag-for-mindre_sfs-2015-404 .

Kommunal och Lärarförbundets gemensamma skrivelse ”Se hela förskolans uppdrag! Brev till kommuner” (2011).

Skolverket ”Barn och personal i förskolan hösten 2016”. Dnr: 5.1.1-2017:671 (2016).

Skolverkets statistik: <https://www.skolverket.se/statistik-och-utvardering/statistik-i-tabeller/forskola> .

Skolverket Faktor: Personalens kompetens. https://www.skolverket.se/polopoly_fs/1.229398!/Personalens_kompetens.pdf .

Skolverket Stödmaterial Uppföljning, utvärdering och utveckling i förskolan – pedagogisk dokumentation <https://www.skolverket.se/skolformer/forskola/kvalitet-i-forskolan/faktorer-som-paverkar-kvaliteten-1.226734> .

OECD Education at a Glance (2014) <https://www.oecd.org/edu/Education-at-a-Glance-2014.pdf>

**29 % av våra
medlemmar inom
barnomsorgen uppger
att bemanningen
är otillräcklig
varje dag!**

